

a százezreket akik időközben hadbavonultak és a harctérre kerültek. Közben a drágaság növekedett, a munkabéreket pedig sztrájkokkal sem lehetett olyan arányban emelni, amelyet a létfenntartás költségeinek emelkedése tesz szükségessé.

Egészbenvéve a kapitalizmus 1937-ben sem heverte ki a nagy világválságot. Az 1934—1937-es gazdasági konjunktúra a háborús készülődések eredménye volt. Most ez a periódus is múló félben van.

Az 1938-as év az előbbi esztendőktől: fokozott gazdasági bizonytalanságot, tőzsdei pánikok sorozatát és háborús feszültséget kapott örökségül.

Hajdú Vilmos

TAVASZI TÁJKÉP

Iromba léptekkel közeleg a tavasz. Ködsapkában még, de szemeiben már a tüzes nap cseppjeivel; felhőt és bánatot oszlat, kiderül az ég, szunnyadó ligetek szívei repesnek. Rügyek ringanak az ágon, feslenek és feleselnek kósza szél cibáló kedvével. Téli gúnyánkat szögre akasztjuk, mint valami avult világnézetet, vagy őseinknek rozsdás kardját. Hars és nyers a tavasz; halk és előkelő a tél, mint balkónos szalón barna alkonyon. A tavasz pedig virágos és virgácsos; nevető, virgonc népi öröm, valóságos népfronti egyesülése csintalan, csábos, szelekótya, süldő-lányosan ficáncoló fuvalmagnak. Kürtjeleket hallat és messziről küldi fényeit a tavasz. Már érezni a hűs szélben a tavaszi tilinkó hangját, zsendülő levélnek bolyhosságát. Ez a legyintő szellő a tavasz léghajóján hintázó zefir, zengő napsugár, arany nyilzápor, ami üzen a távolból, mint színes anzix-kártya boldog partokról. Vidul a határ és lengeti kendőjét messzi kertek sövénye, jó volna most engedelmes kézzel kertjeinket művelni, amit még Rousseau javasolt a kertek között bolygó embereknek. Hiába a jó tanács! A kertek elúsztak és az ember, kezeiben a nyeső ollóval, messze vándorolt a kertek tövétől. Különös ízelet morzsolnak a tavaszi szájak, március még tartogatja a februári havasok hideg kékjét, de nyelvén már érezni, mint oszló mandulát, a május melegét.

Gyönyörű dialektikája a vén Időnek! Ellentétek randevuja ez a tavaszi nap, nagy elválások és nagy találkozások órái. Mint amikor forradalom lobban ki az embersűrűből és legott csírázni kezd az ellenforradalom szurokja, vagy mint amikor belső kór rágja a zsigereket és ellenmérget lövell ki magából a megtámadott egészség, úgy küzd a dialektika törvényei szerint, ellentétes csúcsok között és egyidejűleg, két irányból összefutó erők gyanánt, a tél hava és a nyár szikrája a tavaszi, márciusi hónapban. Kiteregeti színeit most a tavasz, mint szétnyitható meséskönyv lapjait a gyermek, elhinti hormonjait a nap égre, földre, fűre, fára. Tavaszí tündérkert ittasul zenélő tavaszí körmenet borától. Fénymezők gyúlnak ki a falakon és függnek a levegőben, mint a fakir varázskötele, melyen akár az égig kúszhat, ha kedve tartja.

Ó, márciusi barna sör, puha sóskifli, ó, nyári vendéglők hívogató zöldje, ó, lankák pázsitja, tavak tükre és rámája: nádas, tó fölé suhanó naplemente bágyadt színek harmoniája, ó, csend, messze-messze erdők méla éjjele tavaszban és nyárban, zsinatozó verebek parki platánok koronáján, nárdus, ámbra,

mangrovék, cédrusok, eukaliptuszok idegensége, jácintok és violák közeli testvérsége, ó, messze trópusok fűszere és közeli halmok üzenete, márciusi erdő alkonya, fehér pad, fehér lány, csend és béke, avar-szag és ázott por szaga, mozdulatlan a világ borongós ég alatt, a gyöngyszínű felhő fáradt fényeket pihentet a lány arcán, haj motoz a homlokon, az arc szelid és békétadó, mint muskátli az ablakban és mint tavaszi zápor hús cseppjei patakszanak számolatlanul csókok csermelyei a homlok szomjas fensikjára. az ajkak alkóvjára, csókok üdve öntözi az ujjak deltáját a tenyér peremén és a szemhéj enyhedomborulatán fáradtan fogózkodnak, ó, ezek, piciny piros tavaszi perverzítások, hangtalan hull a világ az ürbe, szorgos hangyák a földön, messze valahol mozdulnak a rögök, a hatalmas Élet zúdul és zsong, ó esti séták kis utcák füledt fülkéiben, kezek, szemek, száj és fogak, régi, maró, mult csókok hantjai sóhajtanak és amik messze vannak, mint partra vont régi, korhadó ladikok és már csak a multat nézik, egyre búsabban, volt diáki tüzek és tűnődések, lendülések és lankadások, ó élet elé iramodó utak, könnyek, remegések, remények, háború és béke, nyugalom és zendülések, — lehetek-e még e mosti zord időkben továbbélő polgár a polgáriasult és civilizált Európának ezen a meredélyén, ahol oly zúgva, döngve rohanunk egy elnyeléssel fenyegető rianás felé. Lehetünk-e polgárok a demokrácia polgári lovagrendjének időmértékes verselői tovább is, mikor minden ritmus összeroppan, mikor, jaj, minden iránytű megbomlott! Kompromisszum kényes kis műszere, iránytű, hasist zabáltál, hagymázás lázban ugrálsz bőrtönödben és nincsen többé egyensúly, mert az agyokban is sorvad az egyensúlyi érzék székhelye. De most merre, hova, polgár? aki sirsz az összeomlott világ falain.

Jártál te is idegenben este és nézted a nőket, tavaszi kis lényeket fekete fák alatt és kirakatfényben csillanó homlokukat horzsolta szemekkel, felnézel egy ablakba, valaki ott kihajol, egy lány, kedvesen dombosodó mellével az utca fölé, autók, sínek, élők és holtak fölé, áll az ablakban ég és föld között, élet és halál között és lomhán almát hámoz és figyelmesen majszolja a húsos gyümölcsöt, te nézed és tudod, most látom, most itt van és soha többé!

Csodálatos, bolondul szépséges Élet. Csak ennyi, de ez mi minden. Merre, hova, polgár, édes, szép polgári estékből, nyáreleji búsongások, várások és teljesülések békés lombú lugasából, a polgári élet törvénykeretes békés fái közül, vajjon hova, merre indulsz? Egy elvesztett világ bomlott útjai hova visznek? Fáj-e a te szíved is ezen a tavaszon, amikor kobaltkék és törökpiros és baltimorei sárga színek pillangóznak a levegőben, fáj-e a te szíved is ezekben a napokban, ha olvasod, hogy a Földközi-tenger fölött bombavető repülőgépek röpködnek és Barcelóna kávéházainak rolettáit széttépik a tonnás bombák. A rolettáit és feketéző polgárait, napsütésben, középeurópai időszámítás szerint délután kettőkor, az agyvelő kiloccsan, a feketés csésze megbillen a légnomástól és a drága mokka kiömlik a márványlapra. Egy kóbor légy zümögve leszáll és falatozik az édes kávéból, míg jönnek a vöröskereszt automobiljai, aztán lábait lesöpri és merengve elliben elegáns ívben, kecses kis légy, mint valami berregő vadászgép felderítő úton. Árván marad a kávéházban, se pincér, se vendég, se konyhalány, ki fog róla gondoskodni, szegény spanyol légyről, a „nemzetiek” három órán keresztül bombázták a kávéházat és környékét a kaszárnyák helyett, nyilván tévedés áldozatai lettek az önkéntes repülők, a sportoló fejjadászok és most nem maradt más élőlény, csak ez az

özvegy légy, a kávéházban. Nem érti ő már ezt a világot, miért „nemzetiek“, ha olaszok, miért „nemzetiek“, ha szaracénok s végül miért „nemzetiek“, ha az idegenlégió fegyencei, Európa börtönei elől menekülő sipisták, kasszafurók és kéjgyilkosok, akik kellő honorárium ellenében írtják a spanyol kávéházak vendégeit a lakatos műhelyek munkásait, egyetemek laboránsait, dohánygyári Carmeneket, a földek parasztjait és bizonyára irgalomból, a polgárháború szegény hadiözvegyeit is, hogy ők se maradjanak meg hírmondónak, ha már emberük ott maradt Huescánál. Nem érti ez a kávéházi légy a világot, akár Hebbel drámájában Antal mester, értetlenül áll a megváltozott világgal szemben. Hurokvágányra került a világ és most örült villamos módjára zakatol a síneken.

Nem siratom én a polgári világ felszámolását, nem érzelmeskedem, húszévesek módján, de testvér! fut-e a te szíveden is keresztül villám cikázva, vagy mint Morse-jeleket, szaggatóan érzed-e fájni a szíved? Töredelmesen bevallom, sokszor figyelem a szívem ütemét, mert néha a koszorúér, a pitvarok és szívkamrák megremegnek, gondolom, tiltakozás ez, cenzura, a külső világ hullaházától való iszonyodás. Sokszor megvonaglik a szív, felcsukló sírással és égzengéssel reszket a világban. Olykor az összehúzódások és kitágulások, a systolék és diastolék, mintha rosszul ütnék a taktust, a kottasorok közt eltévedt dirigens rossz vezényletére és mindig egyformán fáj, ha egy régi szerelemre gondolok, vagy ha Barcelónára, Madridra, Sanszi kínai tartomány harcosaira vetem szemem, ha Thomas Mannra eszmélek, ha Bécsről képzeledöm, vagy az öreg Sigmund Freudon keresztül elemzem az életet, ha tengert, távoli titkokat és szigeteket rajzolgatok képzeletben, ha Casals Pablot hallgatom, ha felhőt nézek, ha mások porontyait látom bölcsőben és száműzött szellemeket bölcsességben, ha megcsillan előttem, amit látni már nem láthatok, egy régi Valakinek felivott könnyét, mert ez mind-mind tavasz, március és mind gyógyíthatatlan szerelem és vágyódás egy unt élet és unt világ romjai fölött, olthatatlan szomjúvágyódás és ezért sokszor fojt és fáj és tép a koszorús verőér a szívem fölött.

Gyógyíthatatlanul és reménytelenül ember vágyok, akár te testvér, ebben az elviselhetetlen, öngyilkos világban, ahol csak a gyávaság, ostoba ripókság, himpellérség és a gránát él, ahol a gyűlölet nyitja hullaszép virágját és mindezt túl kell élni, tiltakozás lehetősége nélkül, ezért fáj bennem a megvérzett emberiség s mert mint Platon mondatta Polosszal: „rosszabb elviselni az igazságtalanságot, mint elkövetni“.

Rossz elszenvedni az igazságtalanságot, rosszabb, mint elkövetni, de legrosszabb hallgatni. A szájak némák, az ajkak nem mozdulnak, a tollak nem indulnak, a fásult agyak kiapadnak, meggyávu mindenki és rettegés lohasztja minden jótéltélek lángját. Írástudók! Hát segítsetek! Fakuló szavait, halkuló hangjait a keveseknek és jóknak erősítsétek, ne legyünk egyedül Európa irdatlan rengetegekben. Ne daloljatok most, hanem egyedül az embert énekeljétek, a veszendőt, a siratni valót! Ti rít szépirók, olyanok vagytok, mint a rossz-lányok, akik egyházi áldással, hatósági iparigazolvánnyal úzik női mester-ségüket.

Hitehagyottak, elvtelenek és hazaárulók a Lipótmezőn koszt-kvártélyban lakók lelkesedésével ünneplik az emberi szabadság és függetlenség elvesztését, az önfertőző ügybuzgalmával igyekezzenek megszabadulni legszebb emberi erejüktől: a szabadságtól. S mint az esztelenek, akik az elmekörtán kizárólagos

hatáskörébe tartozó rajongással fosztják meg magukat férfiasságuktól és diadaljelvényként mutatják fel kiharított testüket, a balga népek bolondul versenyt zenélnek Európa megeurópaiatlanításának ünnepi díszmenetében.

Gondolkozatok korszerűtlenül, ha már lábatok nem iramodik előre, olvassátok el Platont és így imádkozzatok: Bizony rosszabb elszenvedni az igazságtalanságot, mint elkövetni. Olvassátok Spinozát, ezt a legelvontabb, leglégiesebb, gyémántköszörűs, átkozott zsidó filozófust, olvassátok el az Emberi szolgaságról írt értekezését, ahol így szól: „A szabad ember, aki tudatlanok között él, ezeknek jótéteményeit tőle telhetőleg elhárítani igyekszik“.

Ha maradt még fikarcnyi szeretete bennetek a szabadságnak, háriátok el magatoktól a gyanús, gyalázatos, kétélű jótéteményt, mert életetekre tör. Ha ki közeledik hozzátok ilyen jótéteménnyel, messze menjetek tőle, mert ő a pusztulás: sietve szedjétek fel a horgonyt, vonjátok fel vitorláitokat és menekülni, menekülni a zörgő nádasokba inkább, valamikori cölöpfalvak emlékeihez, — melynek valósága és ősisége újból kísért — mintsem hogy jó szívvvel fogadjátok a gyűlölet és indulat gyalázatothozó ajándékát. Cölöpfalvokról írtam? Nem tévedtem, a cölöpépítmények fegyveres korához sandít vissza az ember és vészesen közeledünk vissza a tavi élethez. Nagy hallali dúlja Európa csendjét, roppant pástorok fújják a kürtöt és a népek tulkok módjára rajzanak egy akolba. Talán hogy az Írás szava megvalósuljon: Egy akol egy pástor? Nem! Más az Akol most és mások a pástorok. De nagyon akol az Akol.

Az Írást detronizálták az erdei istenek hívői, akik ledöntötték trónjáról az Egyházat. S amit az Egyház kétévezreden át épített, az ember lelkét, s minden amit az Ember évezredek mélyéből felhozott, mint kagyló a gyöngyöt: kultúra, civilizáció, haladás, felvilágosodás, szabadság, méltóság, emberiség, testvériség, hit, szó, dal, szín, hang és minden ami fölője borul: a teremtő indulat romokban hever. Soha ilyen keresztényietlen korban nem élt még az ember. Csak az akol él és örömtűzeket gyűjt a hegyeken. Az Egyház önmagának vált ellenségévé, amikor fiai együtt örülnek az anyaegyház lerombolóiával, önmagának mond ellen az Egyház, mikor már nem legszebb gyermekeit, a humanizmust hordozza zászlóul. Az Egyház megtagadta önmagát, leszállott bibortrónjáról és világpolitikai hatalma, sajnos, majdnem egyenlő a monacói hercegségével. A keresztény, tehát európai kultúra bukását ünnepli ma a keresztény népek nagy közössége s szomorú, hogy éppen azon államoknak népei, amelyeknek lelki kapcsai a legszorosabbak voltak a római Egyházzal. Ha az Egyház hatalmának végső napjai nem jelentenék egyúttal a világtragédiát, — kacagás járhatná be Európa zegét-zugát, az örület velőig ható kacaja. Indiántáncot járnak egy bográc körül, melyben — úgy gondolják, néhányezer pájeszos zsidót forralnak — s nem látják, hogy a bográc alatt megnyílik a föld és sir van ott és nemzetek sülyednek el. Recsegeve-ropogva omlik össze az Egyház örök homlokzata és maga alá temeti Európát. Az antiszemitizmus internacionáléjának jelszavaival és ürügyeivel rekvirálják el Európa szellemeit, nemcsak a szívárgó pájeszeseket. Uristen! Sigmund Freudot is lefognak taián, mint egy biciskázó bérkocsist, vagy sibiló börziánert.

„A jelenkor antiszemitizmusa nem a zsidók ellen irányul, hanem általában az európai kultúra és szabadság ellen. Kulturember nem lehet antiszemita, mert ha az, akkor megtagadta a keresztény, nyugati kulturát és aki ezt a kulturát meg-

tagadja, az elveszett ember, pusztuló lélek!* — ezek Thomas Mann szavai és egy zürichi szabadelőadáson hangzottak el s Thomas Mann-nak talán még hihetünk.

Kérlek még benneteket, olvasók, gondoljátok végig, izenként, lassan szedve a szavakat és morzsolgassátok agyatokban egy új világmozgalom förtelmes, fattyú, fajtalan filozófiájának jelmondatát: A világ, mint zsidó-kérdés Egekig ordító bornirtság! A gondolkodó agy összeroskad. A világnak nincs más problémája, mint a zsidó-kérdés, — ami valójában nincs — ember, ezek után a Gondolat mit keres még a világban és a világtól?

A tavasz terített asztala mellett téli tundrákon járunk és szegény rénszarvasok módjára csak kapargálunk — akik még gondolkozni tudnak — és a szegény rénszarvasnyájak már csak a kételkedésben hisznek. Tavasz! Maradj még, állj meg, hisz' oly szép vagy s oly szépek az ifjú napok, ha már messze tűntek s nincs szebb, mint volt szerelem emléke: Ifjúságot, tavaszt akartam mesélni s politikát írtam, mikor pedig illatok olaja pászmánosan úszik a levegőben, a tavasz első napján, március 21-ikén.

Szépét akartam írni s halálnál rosszabb élet futott előttem a sorok között s én tehetetlen voltam. Én nem vagyok író, gyötrődöm a kifejezések vakító tisztítótüzeiben, a szavak aranyáért örvénylő mélyekbe kell leszállni, hol szélvész zúg körbe és az avatlatlan szédül; én, járatlan, csak botorkálok, ismeretlen utakon s mégis szólni kell, íróvá avat a szenvedés és gyalázat, arcul út a minden-jókat ért sárga folt, íróvá avat Andalusia, Estramadura, Barcelona, kínai riksa-kulik halálhörgése, spanyol gyermekek halálindulója, a demokrácia didergése, íróvá avat a porázzról elszabadult Borzalom, Gyűlölet, Gyávaság, Bosszú és Statáriumnak aranykora, bálványok és bégető nyájak fétisimádó korszaka. Íróvá avat a bátorság, felbugyognak keresetlenül jött szavak vaserdei és előnt forrnak a fohász, a rettenet, a panasz, pírulás és szégyen, szavak görögnek fel vérszenen, ijesztő dörgéssel és menetelni akarnak és felbúgni: Segítség!

Meneteljetek velünk emberek, kevesekkel és jókkal, az igazakkal és jámborokkal, kik még merészek élni, irgalmatlan jámborokkal, kiknek hite az emberség és önbecsülés, kiknek tekintélyuralma az emberi méltóság és emberi önrendelkezés joga, meneteljetek velünk, sorakozzatok fel mellettünk az Értelem terrorjának védelmében. Mert elveszünk, jók és igazak mind egy szálig, nyomorultul, a börtön-Európa sikátoráiban. De halkítom szavaimat, mint régi feledett költő, aki énekelt a gólyáról, amint az árván állt egy teleknek lábában. A csendes szavúság pajzsa alá rejtőzöm s szavaimat kinban a képletesség páráiba áztatom, az emberhez szólok mégis, az egyedül üdvözítő Értelemhez fordulok és a földi förtelmektől menekülő Istenhez. Látom, menekülne az Ember és menekülne az Isten is, ha tudna, de nincs származási bizonyítványa, száműzött, de nem tud emigrálni, a bibliai Istennek rendezetlen a multja és a hovatartozása. Az ember, aki az univerzumban él és lényét szétszűgározza a világmindenségbe, az ember, kinek lényé szétterül és egy a centrikus világegyetemmel és nem a véri varázskör kórságától kergült, az ember, a homo sapiens, nem leli többé honát e világban!

Fekete Béla

Jól gondold meg, milyen sajtótermékért adsz pénzt!